
Závěr

Ondřej Horký, Petr Drulák

Tato kniha si položila několik cílů. Především chtěla nabídnout koncept národního zájmu, který by se opíral o jasnou definici a který by současně nebyl tak jednoznačně vázán na konkrétní a úzkou normativní či teoretickou pozici, jak tomu u tohoto konceptu obvykle bývá. Rovněž si kladla za cíl aplikovat tento koncept na českou zahraniční politiku v oblasti rozvojové spolupráce, transformační politiky a částečně i zahraničního obchodu ve snaze zjistit, která ze zkoumaných témat by si zasloužila být označena jako národní zájem. K jejím cílům patří také posunout odborný výzkum národního zájmu tím, že bude testovat nejrůznější metodologické přístupy včetně těch, jež zatím nebyly příliš využívány ve výzkumu národního zájmu.

Syntézu hlavních poznatků odpovídajících těmto cílům uvádíme ve dvou tabulkách. Zatímco tabulka „Teoretické přístupy a empirická zjištění“ shrnuje konceptuální, metateoretická a metodologická stanoviska jednotlivých kapitol s jejich empirickými výsledky, tabulka „Naplnění kritérií národního zájmu“ ukazuje, do jaké míry zkoumaná politika odpovídá jednotlivým kritériím národního zájmu (relevance, konsenzus, vnější přijatelnost).

Knihou si však rovněž klade za cíl nabídnout obecnější závěry týkající se specifík českého zájmu. K uchopení tohoto cíle zavádíme pojem „politika nezájmu“, který nám umožňuje zachytit některá specifika formulace a uskutečňování českého zájmu. Politiku nezájmu můžeme definovat pomocí našich kritérií národního zájmu. Týká se zahraničněpolitické otázky, která buď zcela splňuje kritérium relevance, nebo je alespoň považována za relevantní významnou částí politické elity, současně však platí, že konkrétní formulace

českého zájmu k této otázce se opírá o pozice vnějších aktérů a postrádá hlubší podporu v politické elitě i ve společnosti. Jedná se zpravidla o otázky alespoň částečně splňující kritéria relevance a vnější přijatelnosti, jež však kritérium konsenzu buď vůbec nespĺňují, nebo se jedná o konsenzus zdánlivý.

V této závěrečné kapitole nejdříve zhodnotíme přínosy a nevýhody pragmatického přístupu k národním zájmům ve specifickém poli transformační politiky a rozvojové spolupráce, ve kterém aktéři často relevanci samotného konceptu národních zájmů zpochybňují. Poté jednotlivé kapitoly porovnáme podle teoretického a tematického zaměření. Dále shrneme výsledky výzkumu vertikálně podle jednotlivých kritérií národního zájmu a horizontálně v důrazu na jejich vzájemné propojení. Ukážeme, že přes rozmanitá tematická zaměření i přístupy zkoumání kapitoly spojuje explicitní či implicitní zaměření na problematiku demokratické legitimacy a procesy tvorby národních zájmů. Nakonec shrneme přínosy publikace, naznačíme cestu pro další výzkum a upozorníme na riziko tzv. politiky nezájmu.

Zhodnocení pragmatického přístupu k národním zájmům v oblasti rozvoje a demokratizace

Na národní zájmy často odkazují domácí političtí aktéři v oblasti bezpečnosti, ekonomické diplomacie nebo evropské integrace. Transformační politika a rozvojová spolupráce, o kterých tato kniha pojednává především, se však od oblastí zahraniční politiky, které jsou považovány za stěžejní, výrazně liší. Není tomu jen proto, že cílové regiony obou politik jsou často geograficky vzdálenější, vzájemné vztahy méně intenzivní, a proto jim politická, mediální i akademická sféra věnuje menší pozornost. Hlavní důvod slabého důrazu na národní zájmy spočívá v tom, že za motivy obou politik jsou často uváděny etické hodnoty a idealistické důvody, jež jsou kladeny v rozporu k egoistickým zájmům a pragmatickým důvodům.

V oblasti rozvojové spolupráce jistě někteří aktéři otevřeně argumentují bezprostředními obchodními zájmy. Spíše výjimečně se objeví argumentace dlouhodobými bezpečnostními zájmy České republiky na existenci stabilních politických režimů a ekonomik. Další aktéři však relevanci národních zájmů v oblasti politik běžně označovaných jako transformační či rozvojová pomoc zcela popírají. Často zpochybňují důležitost mezistátních hranic

a zdůrazňují důležitost univerzálních hodnot a mezinárodní solidarity, které v důsledku s národními zájmy ztotožňují. Například v případě rozvojové spolupráce mezi zeměmi Severu a Jihu je globální rovina nejpřirozenější analytickou rovinou. Ať již ale různorodí aktéři s národními zájmy souhlasí či je naopak odmítají, téměř vždy je chápou esencialisticky: výsledkem je v praxi často shluk mimoběžných proslovů s neslučitelnými stanovisky a sféra národního zájmu se podobá neuspořádané množině kruhů, které se dokonce nemusí překrývat, spíše než síťové struktury SCRABBLE, nastíněné v úvodu.

Toto částečné zpochybnění samotné relevance konceptu národních zájmů v zahraničněpolitické praxi však zároveň z oblasti transformační a rozvojové politiky vytváří zajímavé pole zkoumání pro procedurální pojetí národních zájmů zakotvené v této knize. Díky jednoznačným kritériím relevance, konsenzu a vnější přijatelnosti je lze totiž aplikovat na kteroukoliv oblast zahraniční politiky bez ohledu na její deklarované motivy. Naše antiesencialistické pojetí také zpochybnuje časté, avšak většinou zcela nahodilé rozlišení mezi dlouhodobými a krátkodobými zájmy. Čtenářky a čtenáře, kteří očekávali, že tato kniha odpoví na otázku, jaký je český národní zájem v regionech mimo převládající zaměření české zahraniční politiky, tedy Evropskou unii, Spojené státy americké a sousedící země vyčerpávajícím způsobem, však odpovědi autorů a autorek možná poněkud zklamaly.

Metodologická pluralita, která stála na počátku záměru této knihy a jejích sesterských publikací (Drulák–Braun, 2010; Drulák–Střítecký, 2010; Drulák–Handl, 2010), a volba nejen pozitivistických, ale zejména konstruktivistických přístupů k pragmatickému uchopení národního zájmu, záměrně nevedly k jedinému možnému modelu zkoumání, který by umožnil bezprostřední komparaci významnosti národního zájmu v různých zahraničněpolitických oblastech. Žádná operacionalizace, byť by využívala kvantitativní analýzu, neumožňuje exaktní stanovení míry splnění národních zájmů. I pokud bychom arbitrárně zvolili za míru relevance agendy např. objem finančních toků, jen těžko bychom mohli srovnávat dvousetmiliardový deficit českého obchodu s Čínou s čtyřmiliardovým objemem oficiální rozvojové pomoci nebo řádově milionovou podporu barmské opozici. Nelze tedy srovnávat národní zájem České republiky na rozvojové spolupráci nebo transformační politice s bezpečností, ekonomickou nebo evropskou oblastí.

Zohlednění dodatečných kritérií národního zájmu – deliberace a přijatelnosti ze strany cílové země nebo regionu dané politiky – navíc celkový ob-

raz národních zájmů v oblasti rozvoje a demokratizace na první pohled spíše zesložituje a upozorňuje na problematické předpoklady jednoduchého pragmatického přístupu k národním zájmům. Analýza výsledků z hlediska národních zájmů, metateorie, metodologie a empirie však nakonec ukazuje, že tento zdánlivý nedostatek publikace je zároveň i její silnou stránkou.

Jednota a mnohotvárnost teoretických přístupů a tematického zaměření

Za účelem syntetizace nejdříve sedm empirických kapitol tohoto svazku řadíme do tří skupin podle společných zahraničněpolitických témat, metateoretických východisek a míry obecnosti s tím, že některá z kritérií se překrývají.

Tesařovu druhou a Fürstovu třetí kapitolu tak spojuje pozitivistická základna výzkumu, kvantitativní metody a zaostření na ekonomické zájmy, ať v záměru či ve výsledku, které autoři označují za nesporný národní zájem. Ostatní zahraničněpolitické aspekty nejsou s výjimkou evropské integrace Balkánu autory vykázané za relevantní. Rozdílný obraz podává téměř plná míra naplnění zájmů v geograficky i kulturně blízkém a poměrně roztržitěném regionu jihovýchodní Evropy, na rozdíl od slabého naplnění národních zájmů v případě Číny jakožto světové velmoci. Fürstova komparativní studie zde dokonce zpochybnuje rozdíl mezi zájmy České republiky a Evropské unie v rámci společné strategie.

Zbytek knihy již opouští materialistickou ontologii a vysvětlující (explanační) epistemologii a nahrazuje je idealistickými a rozumějícími (interpretativními) přístupy. Pátou a šestou kapitolu Horkého a Bílkové s Matějkovou spojuje regionálně nevyhraněný pohled na dvě oblasti vykazované v rámci oficiální rozvojové pomoci: zahraniční rozvojovou spolupráci a transformační politiku České republiky. Oba přístupy spojují východiska konstruktivistická a využití kritické diskurzivní analýzy pro výzkum legitimizace obou politik, který se však podařilo plně naplnit pouze v případě druhém, avšak již ne v případě prvním v diskurzu mediálním, a to kvůli absenci výskytu legitimizačních diskurzů a převaze negativních stereotypů globálního Jihu. Vzhledem k tomu, že obě kapitoly nepovažují za důležité, kdo je nositelem diskurzů, lze je také jako jediné hodnotit jako ontologicky holistické a ne individualistické.

Teoretické přístupy a empirická zjištění

Studie <i>Autor</i>	Koncepty	Ontologie	Epistemologie	Metodologie	Empirické zjištění
Integrace balkánských zemí do EU <i>F. Tesar</i>	integrace, intenzita vztahů	materialismus/individualismus	explanace	metoda mlhavých možin, kvalitativní komparativní analýza	Podpora integrace Balkánu do EU spočívá v pěti sousředných okruzích zemi a klesá zejména s intenzitou ekonomických a politických vztahů a veřejné podpory.
Hospodářské vztahy EU s Čínou <i>R. Fürst</i>	asymetrické partnerství, <i>soft power</i>	materialismus/individualismus	explanace	komparativní případová studie	Asymetrické vztahy EU a ČR s Čínou jsou analogické v nedostatečném naplnění očekávání v oblasti obchodu, investic a hospodářsko-politického rámce. Je nutné posílit mezinárodní politickou autoritu EU.
Podpora Tibetu, Tchaj-wanu a lidských práv v Číně <i>R. Fürst</i>	život v pravdě, solidarita postížených, kýč	idealismus/individualismus	interpretace	kritická diskurzivní analýza	Problematické promítnutí duchovního a politického étosu disidentského diskurzu do Číny, které se opírá o sebeprožívání, politická gesta a nízké vnímání společenské reality, lze označit za kýč.
Mediální stereotypy Jihu a česká rozvojová spolupráce <i>O. Horák</i>	stereotypy, postkoloniální a postrozvojová kritika	idealismus/holismus	interpretace	kritická diskurzivní analýza	Mediální výstupy o rozvojovém světě jsou zatíženy stereotypy. Zůstávají velmi často evropocentrické, rozvojový svět zobrazují jako homogenní a neměnný, což brání deliberaci.

Legitimizace české transformační politiky <i>Y. Bilková/ Š. Matějková</i>	legitimizace, transformace, transformační spolupráce	idealismus/holismus	interpretace	kritická diskurzivní analýza	Přes náležitost mezi zahraničněpolitické priority chybí širší debata a komplexní reflexe postojů k transformační politice. Někteří aktéři sice využívají legitimizační strategie, přesto neexistuje jednoznačná podpora a kontinuální prosazování politiky.
Etnické menšiny v Barmě jako faktor demokratizace <i>M. Nožina</i>	rodící se politický komplex, devoluční koexistenční a okupační vztahy	idealismus/individualismus	interpretace	etnografie	Hnutí etnických menšin v Barmě není jednotné, ale vnitřně značně roztržité. Jednotlivá etnická uskupení vykazují značně rozdílný opoziční potenciál využitelný pro podporu demokratických procesů v zemi.
Obtížné hledání shody na demokratizaci Iráku <i>J. Bureš</i>	demokratická transformace, demokratický intervencionismus	idealismus/individualismus	interpretace	disciplinovaná případová studie	K postupnému dosažení konsenzu mezi atlantickou pravici a evropeistickou levicí napomohlo především sblížení USA a EU v důsledku špatného zdůvodnění zásahu a potíží v okupaci Iráku.

Ať již autorky Bílková a Matějková zvolily metodu pozitivního vykázaní konsenzu vůči transformační politice, anebo metodu negativního odvození konsenzu vůči rozvojové spolupráci na základě mlčení jako druhý autor, rozdílné verdikty ohledně označení obou politik za národní zájem nevyplývají pouze z většího objemu prostředků a pozornosti věnované v Česku rozvoji spíše než demokratizaci, ale z výrazného nedostatku širší společenské deliberace ohledně obou politik, kterou dále spojujeme s nedostatkem demokratické legitimacy a očekáváním ze strany Evropské unie.

Čtvrtá a poslední dvě kapitoly sdílejí užší, avšak o to podrobnější zaujetí třemi cílovými teritorii transformační či lidskoprávní politiky České republiky, které představují geograficky vzdálenější, a přesto relativně často diskutované typy v českém veřejném prostoru. Ať jde o Čínu, Barmu nebo Irák, metodologické přístupy autorů se výrazně lišily. Třetí, Fürstova kapitola sdílí s kapitolou Horkého zaujetí stereotypy o cílových teritoriích zahraniční politiky, navíc však prostřednictvím analýzy diskurzu stopuje jejich původ v českých filozofických prouděch a disidentském hnutí před rokem 1989. Etnolog Nožina upozorňuje na nepřesné chápání demokratické opozice vůči barmské vojenské juntě jako jednotitého aktéra a zejména chápání tamního režimu jako unitárního, jež poukazuje na extrapolaci české zkušenosti do neznámých společností. Tuto charakteristiku sdílí vnímání Barmy s obrazem Tibetu i Tchaj-wanu. Bureš pak v osmé kapitole poukazuje v disciplinované případové studii věnované demokratizačním intervencím v Iráku na to, jak rostoucí domácí konsenzus odrážel rodící se soulad ve strategiích USA a EU, a tedy i rostoucí shodu mezi domácími atlantisty a europeisty (dále viz Druhlák–Střítecký, 2010). Ani v asijských, ani v blízkovýchodním případě nebyla česká politika ze strany vlád dotčených zemí přijatelná.¹

Přes zdánlivou metodologickou rozmanitost všechny tři závěrečné kapitoly upozorňují na fakt, že slepá identifikace národních zájmů prostřednictvím obsahové analýzy podle předem daných kritérií by zastřela podstatné faktory konstrukce národního zájmu a jakékoli pokusy o jejich normativní interpretaci z hlediska praxe české zahraniční politiky – či pouze jejich opomenutí – by mohly skončit neúspěchem. Podle empirických studií k nim patří reflexe zvláštností české zahraniční politiky, založená na specifické československé a později české historické zkušenosti, dostatečná znalost cílového teritoria a konečně i vědomí, jak domácí národní zájem utvářejí externí aktéři s důrazem na Evropskou unii. Předchozí kapitola Horkého pak svěd-

čí o široce sdílených společenských stereotypch o odlišných kulturních prostředích.

Přes mnohost přístupů autorů a autorek lze však podtrhnout vnitřní konzistenci mezi metateoretickými přístupy, metodologií, použitými koncepty a konečně i charakterem empirických zjištění v jednotlivých kapitolách. „Tvrdá“ témata hospodářská se vyjevila jako vhodná pro použití explanačních kvantitativních metodologií a konceptů vycházejících z liberálních ekonomických a společenskovedních teorií. „Měkká“ témata demokratizace a rozvoje si většinou vyžádala kritické interpretativní přístupy, kvalitativní metodologie a koncepty postihující konstruovanost pojmů a přístupů české zahraniční politiky. I přes volbu procedurálního pojetí národních zájmů a odmítnutí rozšířeného esencialistického přístupu lze poukázat ještě na jeden sjednocující moment, který propojuje tematicky rozmanitá empirická zjištění. Je jím podtrhnutí role znalostí o cílových regionech zahraniční politiky v procesu tvorby národního zájmu nebo odкрыtí nedostatečného sebepoznání zúčastněných aktérů.

Vertikální porovnání naplnění kritérií národního zájmu

Pohled na naplnění tří kritérií národního zájmu napříč kapitolami (vertikálně) odhaluje další často neočekávané závěry. Z hlediska relevance se např. ukazuje, že součásti zahraniční politiky, obecně označované za výraz české zkušenosti a identity, podmínky národního zájmu nemusí splňovat. Týká se to zejména transformační a lidskoprávní politiky vůči Barmě a Číně. Ačkoli se na první pohled může zdát, že mediální pokrytí a veřejná diskuse jsou v této oblasti intenzivní, ve skutečnosti se omezují pouze na příslušný odbor ministerstva zahraničních věcí a několik málo osobností a nevládních organizací, často finančně závislých na vládní podpoře. Z pohledu relevance operacionalizované legislativním ukotvením, velikostí konstituce zapojených aktérů a objemy veřejného a soukromého rozpočtu se transformační politika nemůže poměřovat s rozvojovou spoluprací. Výjimku tvoří otázka demokratické transformace Iráku, ke které proběhla v období kolem válečného útoku široká mediální i společenská diskuse. Vysoká relevance rozvojové spolupráce však zůstává nesouměřitelnou s hospodářskými vztahy s Čínou a Balkánem. Díky souběžnému studiu ekonomických i politických vztahů

Fürst ve svých kapitolách poukazuje na těžko porovnatelnou relevanci obou oblastí, takže míru relevance politik, které nejsou s ekonomikou propojeny, je třeba zrelativizovat. Tesařův závěr, že aktivita české zahraniční politiky vůči jednotlivým zemím Balkánu je přímo úměrná intenzitě hospodářských vztahů, klade znepokojující otázku, zda jedinou hnací silou evropské integrace regionu nejsou pouze zájmy hospodářské.

Zjištění stran konsenzu se podobají situaci na poli relevance. V oblasti obchodu panuje konsenzus na úrovni existence politiky i její strategie, ostatní politiky však již nepodávají jednoznačný obraz. Rozvojová spolupráce splňuje kritérium konsenzu ohledně existence politiky, na úrovni strategie se však rozvojová konstituce štěpí tak silně, že jednotlivé formy pomoci podle obou názorových proudů se ve výsledku velmi liší. V oblasti podpory transformační politiky jako takové panuje konsenzus pro geopoliticky nevýznamnou Barmu (alespoň z evropského hlediska), ne však již sousedící mocnost Čínu. Podpora strategie demokratické transformace Iráku se v průběhu desetiletí zvýšila spolu s mezinárodním konsenzem, avšak ani v případě Barmy nevládne konsenzus ohledně nástrojů demokratizace v nepřehledném a komplexním politickém prostředí. V případě postojů k Tibetu a Tchaj-wanu se společnost shodne pouze na opresivním charakteru čínské vlády a na potřebě morálního postoje v české zahraniční politice, který koexistuje se současnou podporou hospodářských vztahů s východoasijskou mocností. Bílková s Matějkovou i Horký však společně poukázali na slabou míru konsenzu v oblasti politické, která vyplývá z nedostatečné deliberace.

Výsledky naznačují, že deliberaci často nahrazuje vnější přijatelnost ze strany Evropské unie. V oblasti hospodářských zájmů vůči Balkánu i Číně je kritérium splněno beze zbytku, neboť hospodářské zájmy České republiky se od ostatních členských zemí neliší: tváří v tvář celkové asymetrii hospodářských vztahů se rozdílly napříč Evropskou unií jeví jako zanedbatelné. Transformační spolupráce je taktéž přijatelná a v případě postoje k Číně se dokonce původně kritická pozice v rámci Unie stala součástí středního proudu, což vede Fürsta k označení českého postoje za „evropskou avantgardu“. V oblasti rozvojové spolupráce pak není její poskytování pouze přijatelné, ale dokonce žádoucí, a naopak neexistence politiky či výrazně odlišné strategie by mohly být ze strany Evropské unie vnímány jako nepřijatelné.

Celkově lze tedy říci, že v postojích vůči mimoevropským regionům vystupuje „normativní moc Evropa“ (Manners, 2002) jednotně. Výjimku tvoří při-

pad Iráku, kvůli kterému nebylo snadné otázku přijatelnosti českého postoje jasně zodpovědět, neboť konsenzus v Evropské unii, rozštěpené mezi evropeisty a atlantisty, se vytvářel pouze postupně. Kritérium vnější přijatelnosti ze strany EU se přímo nevztahuje k demokratické teorii veřejného zájmu, která stojí v základu našeho pojetí národních zájmů. Jeho zahrnutí ale správně poukázalo na relevanci evropské úrovně a transnacionálních expertních sítí.

S normativností evropských postojů v oblasti transformační politiky jde ruku v ruce i fakultativní problematika přijatelnosti či nepřijatelnosti ze strany cílových regionů. Zde je třeba jasně rozlišovat, jak to činí Horký na příkladu rozvojové spolupráce, mezi přijatelností ze strany vlád a ze strany místního obyvatelstva. Právě proto, že zejména transformační politika je legitimizována pomocí těm, jejich lidská práva jsou porušována, se ukazuje považování států jako unitárních aktérů reprezentovaných vládami za neudržitelné a poukazuje na hranice státocentrického přístupu v identifikaci zájmů.

Horizontální propojenost kritérií národního zájmu a nedostatek demokratické legitimacy

Náš reflexivní přístup neznamená, že bychom se nakonec přidali k chápání identifikace národního zájmu jako aproximace kruhu. Spíše to znamená, že kromě samotných konečných výsledků české partie SCRABBLE v dané zahraničněpolitické oblasti nás zajímá také to, zda hráči sdílejí stejná pravidla hry, zda všechna pravidla a herní možnosti znají, zda dobře vidí na hrací plochu či zda jen slepě nekopírují herní strategie silnějších hráčů sedících kolem ostatních stolů.² Pochopení procesů a ne pouze výsledků formulace národních zájmů může být pro praxi zahraniční politiky neméně přínosné.

Naopak, z hlediska dodržování pravidel domácí hry se nám ve světle předchozích kapitol jeví jako nejvýraznější problematika demokratické legitimacy ve tvorbě některých aspektů domácí zahraniční politiky. Zvolená kritéria relevance a konsenzu se ukázala jako silně propojená s doplňujícím kritériem deliberace (horizontálně). Jak např. upozornily Bílková a Matějková, pokud v současné transformační politice chybí širší společenská deliberace, anebo pokud tato dokonce nikdy neproběhla, a pokud podle Fürsta a Nožiny podpora některých zemí vychází z úzké skupiny spojené s bývalým disentem, konsenzus vůči politice lze dedukovat pouze jako nedostatek rozepří. A to i přes

Naplnění kritérií národního zájmu

Studie <i>Autor</i>	Relevance	Konsenzus	Vnější přijatelnost
Integrace balkánských zemí do EU <i>F. Tešar</i>	ANO: Chorvatsko, Srbsko pokud v NATO. NE: Bosna a Hercegovina, Makedonie, Albánie, Černá Hora, Kosovo.	ANO: Chorvatsko, Srbsko, NE: Bosna a Hercegovina, Makedonie, Albánie, Černá Hora, Kosovo.	ANO: Ze strany EU všechny země kromě Kosova. NE: Kosovo kvůli nedostatku konsenzu EU.
Hospodářské vztahy EU s Čínou <i>R. Fürst</i>	ANO: Nerovnováha v obchodní bilanci s Čínou.	ANO: Existence strategického partnerství i změna taktiky EU. NE: V oázce podpory politiky.	ANO: Zájmy EU a ČR shodné. Ze strany Číny i přes kritiku nedodržování lidských práv.
Podpora Tibetu, Tchaj-wanu a lidských práv v Číně <i>R. Fürst</i>	NE: Omezena na úzký počet aktérů, zejména z řad občanské společnosti.	ANO: Shoda pouze v názoru na opresivní charakter Číny, sympatičnost Tchaj-wanu a nutnost mravních postojů v politice.	ANO: Česká pozice postupně součáští středního proudu EU. NE: Zásadně ze strany Číny.
Mediaální stereotypy Jihu a česká rozvojová spolupráce <i>O. Horák</i>	ANO: Česká republika dárcem, nový zákon o zahraniční rozvojové spolupráci, významné finanční prostředky.	ANO: Na úrovni politiky široká, i když tichá podpora. NE: Na úrovni strategie spor mezi cílením snižování chudoby a sledováním bezpečnostních a ekonomických zájmů.	ANO: Ze strany EU a vlády partnerských zemí žádoucí, byť nevymahatelné.
Legitimizace české transformační politiky <i>V. Bilková/ Š. Matějková</i>	NE: Na úrovni politické reprezentace. ANO: Na úrovni veřejně prospěšných organizací, konkrétního odboru a několika osobnosti.	NE: Chybějící politická debata, nevývoditelný.	ANO: Snaha o koordinaci a budování konsenzu v rámci EU, pozitivní vnímání českých aktivit.

Etické menšiny v Barmě jako faktor demokratizace <i>M. Nožina</i>	ANO: Téma artikulované ve veřejné debatě i vládních dokumentech. NE: Omezeno na malý počet aktérů, nízká důležitost dokumentů	ANO: Na úrovni vlády i hlavních politických uskupení. NE: Pouze částečně co do prostředků.	ANO: Existence strategického dokumentu EU–Myanmar, návaznost českých aktivit na aktivity EU.
Obtížné hledání shody na demokratizaci Iráku <i>J. Bureš</i>	ANO: Přítomnost v klíčových dokumentech vlády, transformační strategii, v agendě parlamentu. Sledovanost v médiích i ze strany společnosti.	ANO: Potřeba demokratické transformace Iráku. NE: Slábnoucí nesoulad v postojích k vývozu demokracie silou bez mandátu OSN.	ANO: Ze strany klíčových mezinárodních aktérů plně: EU, OSN, USA a NATO. NE: Ze strany Iráku a dalších zemí regionu.

relativně vyšší relevanci vycházející z faktu, že transformační politika tvoří součást zahraničněpolitických aktivit státu. Kritérium vnější přijatelnosti vůči EU zde neklade žádný problém, naopak tato politika naplňuje očekávání Unie a vylepšuje obraz země v zahraničí.

Na obdobný problém demokratické legitimacy poukázal Horký v rozboru zahraniční rozvojové spolupráce. Nejenže z hlediska vnější přijatelnosti vůči Evropské unii se český národní zájem jeví dokonce jako nedostačující, ale pozornost vlády a růst tzv. rozvojové konstituce dotčených vládních a soukromých aktérů jednoznačně potvrzují kritérium relevance. Nicméně konsenzus ohledně existence politiky lze vydedukovat opět spíše negativně na základě absence její kritiky. Co se týče konsenzu ohledně české rozvojové spolupráce na úrovni strategické, soubor hráčů se dělí na dvě skupiny. Na jedné straně zhruba stojí vláda a soukromí aktéři, kteří spatřují význam rozvojové spolupráce zejména jako nástroj bezpečnostních a ekonomických zájmů, na straně druhé pak občanská společnost a veřejnost, které ji vnímají prvořadě jako nástroj snižování chudoby ve světě. Tato konsenzuální mezera je spojena s nedostatkem domácí deliberace, ale také s kritériem vnější přijatelnosti, která může deliberaci suplovat. To znamená, že evropská integrace jako nezpochybnitelný národní zájem může „shora dolů“ vytěsnit potřebu legitimizace politiky „zespoda nahoru“. Empirické studie v každém případě potvrzují, že všechna kritéria jsou navzájem propojena.

Výzkumem utváření národních zájmů proti politice nezájmu

Výzkum rozvojové a transformační politiky ukazuje na nesoulad mezi odůvodněním politiky těmi cíli, které se nacházejí ve více či méně vzdálených teritoriích, a skutečným utvářením politiky, jež nachází své zdroje na domácí úrovni. Transformační politika tak např. ospravedlňuje svoji existenci nesvobodnými společnostmi daleko za hranicemi České republiky, její východiska však leží relativně daleko v minulosti a jsou spojena s étosem neseným výraznými osobnostmi disidentského hnutí. Rozvojová spolupráce je oficiálně vedena bojem proti chudobě obyvatelstva žijícího v zemích globálního Jihu, skutečně rozvinutí politiky však naráží na stereotypy a předsudky české společnosti.

Hlavní přínos pragmatického přístupu zkoumání národních zájmů tak osvětluje domácí zdroje či překážky označení dané zahraniční politiky za

národní zájem a upozorňuje na riziko, že česká zahraniční politika se může ve svém sebezaujetí zvrhnout v něco, co bývá někdy označováno jako „protizahraníční politika“ (*anti-foreign policy*), která se dále rozvíjí i přesto, že není schopna dosáhnout svých cílů (Chandler, 2007). Tuto možnost přizpůsobení politiky domácím specifikům někdy paradoxně umožňuje členství v Evropské unii a částečně i v transatlantických strukturách, jež uvolňují potřebné zdroje potřebné pro získání relevance politiky, avšak neumožňují dostatečně zahrnující deliberaci, čímž brání vzniku skutečného a nikoli pouze předjímaného či deklarovaného konsenzu.

V historickém kontextu integrace České republiky do Evropské unie a atlantických struktur můžeme tuto situaci lépe označit za politiku nezájmu. Transformační i rozvojová politika nabízejí řadu jejích příkladů, jak dokládají zejména kapitoly o stereotypech rozvojové spolupráce, legitimizaci transformační politiky nebo lidskoprávní politice vůči Číně. Zvláště při zahrnutí deliberace mezi kritéria národního zájmu a zdůraznění millovskeho charakteru demokratické tvorby konsenzu se ukazuje, že Česká republika prezentuje za součást své identity paradoxně politiky, které nejsou ani tak dohodnutými výsledky politického procesu jako historicky nahodilou náplní příležitostí, které otevřelo očekávání vnějších aktérů a kterých se chopily domácí elity a skupiny expertů.

Platí, že interpretativní, často kritické přístupy, jež si velká část autorů a autorek zvolila, jsou ke zkoumání těchto zdánlivě idealistických a univerzalistických politik částečně předurčeny, na rozdíl od menšinových přístupů vysvětlujících, jež se ukázaly jako vhodné zvláště pro osvětlení zájmů ekonomických. Autorský kolektiv však k podobným výsledkům došel na základě přednostního zájmu o to či ono kritérium národního zájmu, využitím tak odlišných metodologií jako etnografie či diskurzivní analýza a zaměřením na makro-, mezo- i mikroúroveň. Potvrzuje, že národní zájmy neleží jako takové někde ve světě nebo dokonce na celém světě, ale ve víceúrovňových procesech tvorby zahraniční politiky.

Procedurální pojetí národního zájmu v oblasti zahraniční politiky se osvědčilo, následující výzkum by se měl však již od počátku poohlížet po všech dalších relevantních rovinách, které vstupují do jeho tvorby. Jinak hrozí přecenění významu národní úrovně a konceptu národního zájmu jako takového. Zvláště pro analýzu globálně zaměřených součástí zahraniční politiky může novou cestu výzkumu ukázat víceúrovňové pojetí veřejného zájmu, které by

se proto přirozeně obešlo bez kritéria vnější přijatelnosti a zároveň by důrazem na zkoumání deliberace dokázalo prověřit sílu ukotvení zahraniční politiky ve společnosti. Konečně celá naše kniha jako reflexe českých zájmů v oblasti rozvoje a demokratizace a její relativně vyšší zastoupení v celém výzkumu svědčí i o odpovědnosti akademické sféry jako aktéra, který se na deliberaci české zahraniční politiky podílí v oblastech, v nichž diskuse o jejím smyslu chybí nejvíce a nezájem se ukazuje jako nejsilnější.

Poznámky:

¹ Etnografický výzkum Věry Veselé (in Drulák–Braun, 2010) nicméně ukazuje, že demokratická politika Evropské unie nikdy nepřesahuje kritérium přijatelnosti tak, aby ohrožovala legitimitu místní vlády, a zaměřuje se proto na okrajové a méně konfliktní oblasti lidských práv.

² Horký a Kratochvíl (in Drulák–Braun, 2010), kteří se explicitně opírají o postkoloniální přístup k Evropské politice sousedství, by navíc upozornili na to, že domácí partie SCRABBLE je součástí větší hry, ve které evropští hráči diktují hráčům kolem ostatních stolů, kdo a jakou hru by měl hrát.